

DÜNÜ-BUGÜNÜ VE SORUNLARIYLA B LMECELER: ELAZI ÖRNE

Riddleswith Their Yesterday-Todayand Matters: The Sample of Elazı

Birol AZAR;

ÖZET

Bilmeceler, çok eski ça lardan beri olu mu ve yüklendi i i levlere göre ekillenip belirli kurallar do rultusunda günümüzdeki eklini alarak kalıpla mı ve ku aktan ku a a aktarılarak gelmi sözlü edebiyat ürünü bir gelenektir. Bilmeceler; bir toplumun dünya görü ünü, dü ünçe yapısını, ortak de erlerini ve kültürünü yansıtır. Ho ça vakit geçirmek için olu turulan söz ve zeka oyunları, bu özellikleriyle evrenseldir ve hemen hemen her kültürde rastlanılan sosyo-kültürel bir olgudur.

Bu ba lamda bilmeceler; her türlü e yayı, bitkileri ve hayvanları içine alacak ekilde canlı-cansız varlıkları, tabiat unsurları ve bu unsurlara ba lı olayları akıl, zeka, güzellik gibi soyut kavramlarla dini konu ve motifleri, duyguları, kısaca günlük hayatta kar ıla ılabilecek hemen hemen her eyi konu edinen, bilinmesi ve bulunması istenilen, cevabı bir takım ip uçları vererek veya uzak-yakın ça rı ımlarda bulunarak tanımlamayı, amaçlayan, soru-cevap olmak üzere iki ana kısımdan olu an, manzum veya mensur çe itleri bulunan anonim halk edebiyatı türüdür.

Bu yazıda bu türün geleneksel icra ba lamı, toplumun geli en/de i en yapısı göz önüne alınarak Elazı örne iyle incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Bilmecce, anonim, sözlü kültür, elektronik yazılı ortam, gelenek.

ABSTRACT

Riddle is a tradition which has been the output of verbal literature occurred since the early ages and cliched by being shaped as per the functions it undertook and taking the present form in accordance with certain rules and being transferred from generation to generation. Riddles reflect world view, frame of mind, common values and culture of a society. Asking riddles, thereby these equivoque and mind games which have been formed for recreation by this way are universal with those features and a socio-cultural phenomenon met almost in every culture.

In this sense riddle is an anonymous folk literature type which is formed in such a way that it includes every kind of things, plants and animals, expresses living and non-living creatures, nature components and events depending upon these componentsby abstract concepts such as reason, intelligence, beauty, handles religious issues and motives, emotions, briefly almost everything probable to be met in daily life, is expected to be known and found, aims to define the answer by giving several hints or implying close-remote connotations, consists of two main parts as question-answer, has both poetic and prose types.

In this writing,context of the traditional execution of this type is to be examined with the sample of Elazı by considering the developing and changing structure of society.

Key Words: riddle, anonymous, verbal culture, electronic written medium, tradition

DÜNÜ-BUGÜNÜ VE SORUNLARIYLA B LMECELER: ELAZI ÖRNE

Çok eski ça lardan beri arkaik bir kökene sahip olan bilmeceler hakkındaki ilk çalı malar, içinde bulundu umuz yüzyılda ba lamı tır. levlerine göre ekillenip kuralla arak kalıpla mı ve ku aktan ku a a aktarılarak sözlü edebiyat ürünleri içerisinde gelenekselle en, bir icra ortamı üstlenen; ama modern zamanların yüz çevirdi i konu malık türlerinin ba nda gelir.

“Bilmeceler bir toplumun dünya görüşü, düşünce yapısını, ortak değerlerini ve kültürünü yansıtır.”(Çobanoğlu, 2009:92) Söz ve zeka oyunlarına dayalı her kültürde bulunabilen evrensel bir tür olarak insanların sosyalleşmesini sağlayan önemli sosyo-kültürel olgulardan birisidir bilmeceler. Modern dünyadaki ilk çalışmalarını Dundes’in ifadesiyle 1899 yılında Robert Pesch tarafından yapılan *Neue Beiträge zum Kenntnis des Volksratsals* adlı çalışmasıyla başlatılmaktadır. (Metin, 2007:118). Türk edebiyatında bilmece türünden bahseden ilk kaynak Divânü Lügâti’t-Türk’tür. Divânü Lügâti’t-Türk’te bilmece yerine “tapuz-, tapuz-, tapuzguneng, tapuzenk” kelimeleri kullanılmaktadır.(Erdi, 2005:532) Türk bilmece metinleriyle ilgili en eski metin ise Kıpçak Türklerinin dil ve halk edebiyatı ürünlerini barındıran *Codex Cumanicus*’tur. (Elçin, 1983:17). Daha sonraki dönemlerde genellikle çeşitli çalışmalar içerisinde gerek inceleme gerekse metinleri ekinde yer alan bilmecelerin, 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte tespit/yayın ve dünyadaki bilmece çalışmalarına paralel bir tarzda incelendiği görülmektedir. Türkiye’de bilmecelerle ilgili çalışmaların çoğu tanımlama ve tasnif ekinde olmuştur.¹Bu tanımlar içerisinde kendinden sonra yapılan birçok çalışmada tekrar edilmesi münasebetiyle Elçin’in tanımını oldukça önemli görülmektedir. Elçin tanımında: “Tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eğilimi; akıl, zeka veya güzellik nevinden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir ekinde yakın-uzak münasebetler ve çalışmalarıyla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.”(Elçin, 1993:607) diyerek bilmeceyi eğilim, lügaz, muamma ve bulmacalarda da görülen ve dinleyiciye sorulunca ondan cevabı istenen “bil bakalım” veya “ol nedir ki” ifadelerinin geniş tanımı olarak görür. Yakın zamanda yapılan tanımlardan birisi de Türkyılmaz’ın tanımıdır. Türkyılmaz’ın “Türk Dünyasında Bilmece” adlı çalışmasında Türk dünyasındaki bilmece metinlerini inceleyerek çalışmaya nitelik ve nitelik açısından bütüncül bir karakter kazandırmayı ve yabancı kaynaklara ulaşılabilecek bir derleme yapmıştır. “Her tür nesne, kavram ve konu ile ilgili bir soruyu, geleneğin gereği olan zaman ve mekanlarda çeşitli fonksiyonlar üstlenerek; sorulan nesne, kavram ve konuya ilişkin özellikleri az çok bünyesinde barındırıp manzum veya mensur bir yapı içerisinde yerleştiren; muhatapın muhakeme ve dikkatini harekete geçirmek suretiyle karışık buldurmayı hedefleyerek soran; cevabı ise “çok kez” tek kelime ve ait olduğu toplumun beklentilerine uygun o toplumda önceden tartışılmadan kabul edilmiş, “pek çok” idrari bir ifadeye sahip ve “çok” kalıplaşmış ifadelerden oluşan, soru cümlesi olmadığı halde geleneğin bilenler tarafından böyle olduğu anlaşılan geleneksel sorulardır. (Türkyılmaz, 2007:22)

Ülkemizde bu türün tanımlanmasına yönelik çalışmalar, öncelikle türün içerdiği konu ve ekinin yapısı üzerine yoğunlaşmıştır. Daha sonraları ise folklor çalışmalarının gelişim çizgisine ve metinlere gelen yaklaşımların farklılıklarına paralel unsurlar çerçevesinde eklenmiştir. İlk tanımlamalarda ekin ve muhtevaya ait unsurlar baskın özellik gösterirken gelişen/değişen anlayışla başlıca gelenekselleştirilmiş tanımlardan ve yaklaşımlardan uzaklaşmış ve yeni yaklaşımlara yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Dünya düzleminde bilmecelere yönelik çalışmalarda hemen hemen benzer nedenler ve yöntemlerle (köken, yayılım, fonksiyon, yapı ve biçim) araştırılmıştır. Bilmecelerin köken açısından oluşturma süreci ve ne ekinde olduğu ile ilgili görüşler birbirlerinden farklı unsurları barındırmakta ortak bir payda etrafında görüşler ekilenebilmektedir. (Soul 1974:?) Ancak Efendiyev’in de öne sürdüğü gibi bilmecelerin kaynağı noktasında animik dönemin düşünce ve kutsallarının etkili olduğu fikri, köken bakımından farklı bir bakış getirmiştir. Bu düşünce bilmecelerin animik dönemin medeniyet seviyesindeki “ilkel”lik nedeniyle insanların tabiat hadiseleri ve vahşi hayvanlar karşısında aciz kaldıkları, buna bağlı olarak gelişen korku kültürünün muammalı bir dille konu madüncesini ekilendirdiği ifade edilmektedir. Bu yaklaşımda canlı/cansız varlıklardan gelebilecek zararları en aza indirmek amacıyla eğilim, hadise ve hayvan adlarının olduğu gibi de il de benzer

¹ Bkz. İhan Bağcı, *Türk Bilmeceleri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ank. 1993; P. Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yay. st. 1997; Amil Çelebioğlu, Yusuf Ziya Öksüz, *Türk Bilmeceleri Hazinesi*, Kitabevi Yay. st. 1995; İskender Elçin, *Türk Bilmeceleri*, Milli Eğitim Basımevi, st. 1970; Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yay. st. 2008.

sembollerle adlandırılıp söylenmesinin zamanla bilmeceleri do urdu u kabul edilmektedir. (Efendiye1970:56) Bilmecelerin zamanla canlı/cansız, somut/soyut tüm unsurları bünyesine katarak ekilendirdi i, yukarıdaki dü üncelerden hareketle daha rahat söylenebilir.

Halk bilimi çalı malarının Avrupa'da daha çok ilk metne ula ım (urform), köken ve yayılma alanı üzerine kurulması di er türlerde oldu u gibi bilmeceler üzerinde de benzer çalı maların yapılmasını sa lamı tır. (O uz, 2006:90) Ülkemizde de benzer ekilde yapılan çalı malar zamanla i levsel halk bilimi yöntemlerine göre ele alınmaya ba lanmı tır.

Avrupa'daki halk bilimi/folklor çalı maları bizde yakla ık 150 yıllık bir zaman diliminden sonra takip edilmeye çalı ılmı tır. Bunun do al sonucu olarak da öncelikle derleme çalı maları yapılmı tır. Yapılan derlemeler/çalı malar imparatorlu un çok uluslu yapısı göz önüne alınarak yapılmı , etnik ve kültürel farklılıkların belirlenmesinden ziyade ortak paydanın belirlenmesi ön plana çıkarılmı tır. Bu süreç cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmi , derleme faaliyetleri bu eksen üzerinde yürümü tür. Öncelikle derlemelerin tamamlanması, sonra elde edilen malzemenin tasnifi ekinde bir seyir takip eden çalı malar bu seyrde devam etmi tır.

Halk bilimi (folklor) ana bilim dalının üniversitelerde açılmaya ba lamasıyla² bilmecelerle ilgili akademik çalı malar bölgesel bazda gerçekle tirilmi , toplanan malzemenin sınıflandırılması, konu ve biçimsel özelliklerin göz önüne alınarak düzenlenmesi ve derlenen malzemenin niteli ine göre farklı tasnifler yapılmasına yol açmı tır. Bölgesel bazda gerçekle tirilen derlemeler ve yapılan çalı malar daha sonra Türk dünyasındaki sözlü kültür ürünleri ile birlikte mukayeseli incelenmi tır. Bilmecelerdeki ekil ve konuya dair yapılan çe itli çalı malar da bu anlamda folklor çalı malarında belirtmeye çalı an problemlerden nasibini almı ve bu yüzden bilmeceler, ço unlukla bütüncül bir formda olmamı tır. Bu durumun tabii bir sonucu olarak derlemeyi gerçekle tiren ara tırcılar derledikleri malzemeyi bir kalıp içerisinde ekillendirmeye çalı mı , dolayısıyla sınıflandırmalarda ve tanımlamalarda farklılıklar olu mu tur.

Sözlü kültür ürünlerinin do up geli iminde içinden çıkt ı toplumun temel ilgi ve ihtiyaçları önemli bir role sahiptir. Sosyal bünyede meydana gelen de i imler do al olarak sözlü kültür ürünlerinin ya am alanlarını icra yöntemlerini de etkileyecektir. Bu cümleden olarak bilmecelerin geleneksel icra töresi içerisinde soruldu u; zaman, mekan ve bilmece soran gruplarda da de i ikliklerin meydana gelmesi kaçınılmazdır.

Günümüzde bilmeceler, de i en toplum yapısına paralel olarak fonksiyonlarını geli tirememi lerdir. Sosyal-kültürel de i im geleneksel pek çok ögenin form de i tirmesini neredeyse zaruri kılmı tır. Bu de i ime adapte olanlar içerik ve biçim açısından çok fazla etkilenseler dahi varlıklarını koruyabilmı , ayak uyduramayanlar ise etkisini yitirmeye, zayıflamaya ba lamı lardır. Bilmeceler hitap ettikleri kitleler, soru zamanı ve sorulma ekli gibi niteliklerini büyük ölçüde de i tirememi ler ve kaybetmi lerdir. Özellikle elektronik kültür ortamının sözlü kültür ortamında ekillenen birçok unsuru bünyesine katarken de i tirdi i göz önüne alınırsa bilmecelerin azalan etkisinin varlı mını tehlikeye dü ürecek boyutta oldu u daha net gözlemlenebilir. Bu geli melerin do al sonucu olarak bilmecelerle ilgili çalı malar daha çok bu türün dil becerilerinin geli imi (e ya ve olayların iyi kavranması) ekinde bir yön takip etmi tır. Yakın zamana kadar folklorun i levleri çerçevesinde ele alınan; insanlar arasında ileti im kurma, söyle i kayna ı olma, ho ça zaman geçirme, bellek ve zeka e itimlerini destekleme gibi sosyal fayda do rultusunda fonksiyonlara sahip olan bilmeceler, artık e itim ve dil ö retimi noktasında ele alınmaya ba lanmı tır.

Bilmeceler özellikle ilkö retimdeki çocukların ilgisini çeken bir anlatım tekni ine sahiptir. Özellikle ses benzerliklerinden yararlanan ve kısa anlatıma sahip bilmeceler çocukları dil etkinlik-

² 1980 sonrasında halk bilimi ülkemizde üniversitelerde okutulmaya ba lanır. Dursun Yıldırım'ın Yüksek Ö retim Kurumu'na sundu u "folklor hakkında genel bilgiler ve folklor bölümünün üniversitelerimizde kurulmasına ili kin dü ünceler" ba lı mını ta ıyan raporun de erlendirilmesi sonucu Yüksek Ö retim Kurumu, üniversitelerimizin bünyesinde lisans diplomasına yönelik müstakil programları bulunan halk bilimi (folklor) ana bilim dalı açılmasına karar vermi tir. (Çobano lu, 1999:31)

lerine hazırlar. Çocuklara dilin yapısını kavratma ve dili dikkatli kullanma becerisinin yanı sıra anlamı söz arasına yerle tirme, e ya ve olayları iyi kavrama ve dilin ifade edilmesi için de uygun bir türdür.³ (Yılar, 2006:49)

Elektronik kültür ortamının ve modernizmin getirdi i ya am ko ulları buna ba lı olarak bireylerin yalnızla maları bilmeceleri daha çok yazılı kültür ürününe dönü türmü tür. Bu dönü üm bilmece sorma gelene inin yeniden ele alınması ve sorgulanması gereklili ini de ortaya çıkarmı tır. Bu gelene e ili kin olarak Artun: “Ça lar boyu halk kültürünün deneyimleri sonucu biçimlenerek günümüzdeki eklini almı , belirli kuralları olan, ku aktan ku a a aktarılarak günümüze gelmi bir gelenek” ekinde bir tanımlamada bulunmu tur. (Artun, 1997:117)

Bilmece sorma gelene inde, bilmece soranla, sorulan yer, ki i arasında uyum çok önemlidir. Artun’un Adana yöresindeki bilmece gelene ine ili kin olarak belirtti i gibi “Dinleyiciler ve bilmece sorulan toplulu un durumu, ortamı bilmece soranları etkiler. Bilmeceler uygun ortam, ya grubu, kültür düzeyi, inanç yapısı vb. durumlar göz önüne alınarak seçilir. Usta bilmece sorucular dinleyicileri bilmecenin gizemli dünyasına sokarlar. Bilmece sorarken ortamı bozanlar, gürültü edenler uyarılır. Bilmecelerin cinsi söylendi i toplumun kabullerine göre belirlenir.” (Artun, 1997:121) Kabuller daha çok sözlü kültür ortamında icra edilen metinler için geçerlidir. Günümüz toplum ve aile yapısı göz önüne alınırsa bu yapıların de i mesi/kırılması sonucu gelene i devam ettiren bu roldeki ki ilerın kaybolmasıyla yeni sosyo-kültürel ya ama biçiminde bilmece sorma gelene inden bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Üretim ve tüketim ekinin de i mesi, ya am ko ullarının ortadan kaldırdı ı nesnelere bilmece gelene ini var eden soru-cevap kültürünün varlık nedeni olan ortak belle in kaybolmasına yol açmaktadır.

Bilmecelerin varlık unsuru olarak de erlendirilebilecek olan metaforla tırmanın ortak bellek esasına ba lı olarak var olması kolektif bilincin ortadan kalkmasıyla sorulacak bilmecelerin cevaplandırılmasını engelleyece inden do al olarak gelene in ortadan kalkmasına yol açacaktır. Her ne kadar de i en artların yeni bilmecelerin ortaya çıkmasına yol açacağı yönündeki görü ler olsa da ku aklar arasında ortaya çıkan farklılıklar ve “ho ça vakit geçirme anlayı ı” de i ece inden bilmecelerin sözlü kültür ortamından uzakla arak yazılı kültür malzemesine dönü ümüne yol açacaktır. Tokmak’ın “Verilecek olan ipucunun yerinde olabilmesi için hem bilmeceyi üreten ki inin hem de bilmeceyi cevaplayacak ki inin, nesnenin pek çok özelli ini iyi bilmesi gerekir. Aksi takdirde bilmece çözülemez.”(Tokmak, 2010:106) ekindeki yakla ımı gelene in yeni ku aklar arasında devam edememesinin nedenlerinden birisidir.

Zihinsel bir oyun ve e lence olan bilmecelerin çözülmesi alı kanlık, bilgi, beceri özellikle de yetenek i idir. Bu özelliklere sahip olan ki iler belirli benzerlik ve zıtlıklardan yararlanarak bilmeceyi çözebilirler. (Artun, 2008:194)

Yardımcı’nın bilmecelerin çözümlenmesinde dikkat edilecek hususları belirtti i çalı masında;

1. Sözcü ün iki anlamının dü ünülmesi,
2. Bazı bilmecelerin sözcük oyunlarına dayanılarak sorulması,
3. Bazılarının ses taklidine dayanması,
4. Bazılarının noktalama i aretleri ya da alfabenin belli harflerinin kimi sözcüklerde bulunmayı ı kurnazlı ından sorulması,
5. Bazı bilmecelerin insan organlarının, çözümü güçle tirmek için karikatürize edilerek sorulması/kurulması,
6. Zıtlıklar üzerine kuruldu u ekindeki sıralamaları bilmece sorma ve çözümenin bir bilgi birikimi gerektirdi ini belirtir nitelikteki esaslardır.

³Bilmecelerin çocuk e itimindeki etkinli i için bkz. Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaç, Çocuk Edebiyatı,2002 Ankara, Recep Nas, Örneklerle Çocuk Edebiyatı, 2002, Bursa; Tacettin im ek, Çocuk edebiyatı, Ankara, 2002; A. Ferhanuzkan, Çocuk Edebiyatı, Ankara, 2000; Kemal Demiryay, Türkçe Çocuk Edebiyatı, stanbul, 1971.

Bilmecelerin çözümü anlam, duygu, biçim, madde, renk, ses, harf, hece, kelime, kafiye, seci gibi ögeler yardımıyla ortaya çıkan ipuçlarının dikkatle de erlendirilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla böyle bir birikimin sa lanması günümüz dünyasında oldukça zor görünmektedir. Zira çalı ma artlarının aile bireyelerine getirdi i zorluklar/sorumluluklar ailenin ortak ve verimli zaman geçirme standardını dü ürdü ünden daha ziyade ki isel ihtiyaçların giderilmesine yönelik ögeleri ön plana çıkarmakta ve bir kültür aktarımına izin vermemektedir.

Karademir'in "Halk bilmeceleri, e yanın gizlenmesi esasına dayanır. Gizleme eylemi ise ço unlukla varlı a yeni bir imaj elbisesi giydirmesiyle sa lanır. Ancak burada amaç, varlı ı ne büsbütün tanınmaz kılmak, ne de hemencecik ele vermektedir. Bu nedenle e yaya giydirilen imaj elbisesine onu inceden inceye sezdirecek i aretler konur." (Karademir, 2007:200) görü leri bilmecelere yüklenen imaj elbisesinin ortak bir bellek içerisinde çözülece i fikrini teyit etmektedir.

Günümüzde etkinli i ve gelene i gittikçe zayıflayan bu türe Elazı 'da "tanımaca/tanınmaca, tandurmaca" isimleri verilmektedir.⁴ Bölgemizde masallar kadınların, bilmeceler çocukların, menkıbeler ise erkeklerin bulunduğu meclislerde daha çok anlatılır. Bilmeceler daha çok gündüz, fırsat dü tükçe de geceleri sorulur.

Elazı 'da bilmeceler genellikle u ekilde icra edilir:

“ Sahan [sana] bir tanumaca [bilmece] soram mı?

Sor!

Elese [öyleyse] eyidinne! Altı perçin/içinde bir ah güvercin.

Cevabı kafes mi?

Yoh!

Gu yuvası mı?

Yoh

Altın gutusu [kutusı]?

Yoh ya!

E, ben bilmim!

Eleyse [öyleyse] bahan [bana] bir ehir hediye ver ki söyleyem.

Tamam, Malatya senin olsun!

Yoh, ben zmir'i isterim.

Eyi, zmir senin olsun!

Dinne eleyse. zmir yihıla [yıkıla] malı mülkü bizim eve tihıla [tıkıla/dola] ben binem son model bir evrole [Chevrolet] arabaya, sen binessin uyuz e ege. Ben gidem gelem: "Kom u nedisin?" [ne yapıyorsun] diyem. Sen diyessin ki: "Heç, e egimingurtlarınımayihlim." [ayıklıyorum] Tamam mı imdi?

Tamam!

Elese cevap verem, baban adı ne?

Ehmet!

Ehmet'erehmet [rahmet]. Tanumacanın [bilmece] cevabı: göz." (Görkem, 1999:487)

⁴Elazı Bilmeceleri ile ilgili bkz. shak Sunguro lu, Harput Yollarında, c.3, Elazı Kültür ve Tanıtma Vakfı, stanbul 1961; Fuat Özdemir, Bilmeceler, Sivas Folkloru, no. 59 1977; Hüsnüye Karada , "Elazı 'dan Derlenen Bilmeceler" Türk Folklorundan Derlemeler, Ankara, 1986; Sabri Koz, "Hankendi Bilmeceleri" Folkloru Do ru/Bilmece Sayısı no.37, Aralık 1974, s.60-79; Fikret Memi o lu, Harput Halk Bilgileri, Elazı Kültür Derne i Yay. Elazı , 1995.

Bugün sözlü kültür içerisinde “bir e lence aracı” ekinde fonksiyon icra eden bilmecelerin eski ça larda toplum hayatında özel bir öneminin oldu u bilinmektedir. Bilmeceler içerisinde yer alan “Ya bilirsin ya da bu gece ölürsün.” tarzındaki tehditvari sözler, bilmecelerin cevabını bilmeyenlerin “ akadan da olsa bir ba ı ta bulunma mecburiyetinde olmaları, soranla cevap vermek zorunda olan tarafın uzun münaka alara girmeleri, cevabı bilmeyen ki iye/tarafa birtakım yergi ifadelerinin söylenmesi, vücutlarının bir tarafının satı a çıkarılması eski ça lardan gelen bir fonksiyonun yansımalarıdır. (Boratav, 1997:113)

Sonuç olarak bütün kültürlerde/uluslarda görülen en eski halk edebiyatı ürünlerinden olan ho ça vakit geçirmek amacıyla söylenen, zeka ve söz oyunlarına dayalı kalıpla mı sözler olan bilmeceler, de i en/geli en toplum yapısının bir sonucu olarak sözlü kültür ortamından, elektronik ortama geçi a amasında etkinli ini/varlı nı yitirmi , gelenek zayıflamı , icra ortamı sosyal hayatın bir sonucu olarak gittikçe etkisini yitirmi tir. Bugün çocuk e itiminde pedagogların istifade etti i bu türün gelecek nesillere icra gelene iyle aktarılması, türün devamı için elzem olan bir durumdur. Derleme faaliyetlerinin sona erdi i bu tür ile ilgili muhtevaya yönelik tahlillerin yapılması, sembol dilinin çözülmesi türün önemini daha da arttıracaktır.

KAYNAKLAR

- Abrahams, Roger D; Dundes Alan (2007) Bilmeceler (Çev. Ezgi Metin), Milli Folklor, S.73, s.118-126. Ankara.
- Artun Erman, (1997) Adana’da Bilmece Sorma Gelene i, 1.Halk Bilimi Bilgi öleni Bildirileri, s.159-170, Adana.
- _____ (1998) Tekirda ’da Bilmece Sorma Gelene i, Tekirda Halk Kültürü Ara tırmaları 1, Tekirda Genç Adamları Derne i Kültür Yayınları, s.117-139, Tekirda .
- _____ (2008) Türk Halk Edebiyatına Giri , Kitabevi Yay. stanbul.
- Azaat Murtadh H. (2009) “*Kerkük Türkleri Bilmecelerinde Yapı ve Konu*” (Yüksek Lisans Tezi.) T.C Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Bilimi Bölümü, zmir.
- Ba göz lhan; Tietze Andreas, (1993) Türk Halkının Bilmeceleri, Kültür Bakanlığı ı, ikinci Baskı, Ankara.
- Batur Suat, (1998) Açıklamalı-Örneklı Türk Halk Edebiyatı, Altın Kitaplar, stanbul.
- Boratav P. Naili, (1997) 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, stanbul.
- Çelebio lu Amil- Yusuf Ziya Öksüz, (1995) Türk Bilmeceleri Hazinesi, Kitabevi Yay. stanbul.
- Çobano lu Özkul, (2009) Halk Bilimi Kuramları ve Ara tırma Yöntemleri Tarihe Giri , Akça Yay., Ankara .
- Demirci Abdullah, Türkiye ve Azerbaycan Sahasında Bilmece Türü, MF. S.50, s.78-85.
- Efendiyev Babayev, (1970) Azerbaycan ifahi Halk Edebiyatı, Bakı Maarif Nezagreti,.
- Elçin ükrü, (1970) Türk Bilmeceleri, Milli E itim Basımevi, stanbul.
- _____ (1983) Türk Bilmeceleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara.
- _____ (1993) Türk Halk Edebiyatına Giri , Akça Yay. Ankara.
- Emet Erkin, (2002) Uygur Türklerinde Bilmece, Ça da Türklük Ara tırmaları Sempozyumu.
- Görkem smail, (1999) “ *Sözlü Kültür gelene i açısından Elazı Bilmeceleri*” Dünyü ve Bugünüyle Harput c.I Türkiye Diyanet Vakfı Elazı ubesi Yay. Elazı s.485
- Güzel Abdurrahman- Ali Torun, (2005) Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Yayınları, 3. Baskı, s.422-423, Ankara.
- Hamdi Hasan, (2005) Makedonya Türklerince Söylenen Bilmeceler ve Tekerlemeler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

çel Hatice, (2007) “*Türkiye, Azerbaycan’da Mani ve Bilmeceler Türü Arasındaki li kiler*” Türklük Bilimi Ara tırmalar Dergisi 22, Güz/s.75-85.

_____ (2005) Batı Türklerinin Dörtlüklerden Kurulu Bilmeceleri Üzerine Bir Ara tırma C.1, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.88-90.

Karada Hüsniye, (1986) “Elazı ’dan Derlenen Bilmeceler” Türk Folklorundan Derlemeler, Ankara.

Karademir Fevzi, (2007) “*Kalıp Kullanımları Bakımından Türk Halk Bilmeceleri*” Türk Dünyası ncelemeleri Dergisi, C.7 S.2, s.103-132, zmir.

_____ (2007) Halk Bilmecelerinde Renklerin Kullanım Sıklı ı ve levselli i” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Yaz (www.e-sosder.com ISSN:13040278) C.6, S.21, s.192-211.

Ka garlı Mahmut,(2005) Divânü Lugâti’t-Türk (çev.Seçkin erdi-serap Tu ba Yurteser) Kabcacı Yay. stanbul.

Koz Sabri, (1974) “Hankendi Bilmeceleri” Folkloru Do ru/Bilmeceler Sayısı no.37, Aralık.

Memi o lu Fikret, (1995) Harput Halk Bilgileri, Elazı Kültür Derne i Yay. Elazı .

O uz M. Öcal, (2006) Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara.

Önal Mehmet Naci, (2007) “Dobruca Türklerinin Bilmeceleri, Folklor/Edebiyat, S.10, s.33-197 Ankara.

Özdemir Fuat, (1977) Bilmeceler, Sivas Folkloru, no. 59

Roger D. Abrahams; Alan Dundes, (2009) “*Bilmeceler*”(Çev. Ezgi Metin Basat) Halk Biliminde Kuram ve Yakla ımlar, C.3, s.299-312, Geleneksel Yay. Ankara.

Sakao lu Saim, (1983) Bilmeceler Üzerine Notlar, Türk Kültürü Ara tırmaları, 17-21, s.226-243. Ankara.

Sunguro lu şhak, (1961) Harput Yollarında, c.3, Elazı Kültür ve Tanıtma Vakfı, stanbul.

im ek Esmâ, (2004) Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Tarihi C.3, s.234-235 Ankara.

Thalhammer Ingeborg, (1983) Butun Türkler Arasında Ortak Bilmeceler Var Mıdır? (Çev. Nevzat Gözaydın), Türk Folkloru Ara tırmaları, s.105-122, Ankara.

Tezel Naci, (2000) Ara tırma- nceleme Dizisi Türk Halk Bilmeceleri, Milli E itim Basımevi, Ankara.

Tokmak Emel, (2010) Uygur Bilmeceleri Üzerine Bir De erlendirme T.C Nev ehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi).

Türkyılmaz Dilek, (2009) “*Ortak Sır Kalıplarımız: Türk Dünyası Bilmeceleri Üzerine*” Milli Folklor, Yıl 21, S.81.

_____ (2007) “*Türk Dünyasında Bilmeceler*” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamı Doktora Tezi), Ankara.

Yardımcı Mehmet,(2002) Ba langıcından Günümüze Halk iiri-A ık iiri-Tekke iiri, Ürün Yay. Ankara,

Yılar Ömer, (2006) Halk Bilimi ve E itim, Pegem A Yay. Ankara.